

אש זרה

בחלקה הראשון מתמקדת פרשתנו ביום השמיני של חנוכת המשכן, ובטרגדיה שהתרחשה בו: "וַיִּקְחוּ בְּנֵי אֱהֶרֶן נֹדֵב וְאַבִּיהוּא אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וַיִּתְּנוּ בָּהֶן אֵשׁ וַיִּשְׂימוּ עָלֶיהָ קִטְרֶת - וַיִּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם. וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' - וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'". הקרבת הקטורת והדלקת נרות המנורה קשורות זו בזו בתיאור המקראי (שמות ל, ז-ט). הן לדעתי, הטכסים הפנימיים והמהותיים ביותר שבמקדש. הקטורת אינה מוקרבת במזבח שמחוץ להיכל, אלא במזבח הזהב שבתוכו. יתירה מכך, בפרשה המתחילה באזכור הטרגדיה "אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אֱהֶרֶן בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי יְהוָה וַיָּמָתוּ", מצוה הכוהן הגדול להכניס ביום הכיפורים את הקטורת לקודש הקדשים (ויקרא טז, יב-יג): "וְלָקַח מֵלֵא הַמִּחֶתֶה גִּחְלִי אֵשׁ... וּמֵלֵא חֲפָנָיו קִטְרֶת סָמִים... וְנָתַן אֶת הַקִּטְרֶת עַל הָאֵשׁ לִפְנֵי ה' וְכָסָה עָנַן הַקִּטְרֶת אֶת הַכֹּהֵן אֲשֶׁר עַל הָעֲדוּת".

הקטורת הייתה צריכה להיות כולה קודש. אסור היה להשתמש בה או לרקוח במתכונתה למטרות חולין (שמות ל, לז-לח). אסור היה להקריב קטורת עליה לא צוּוּ: "לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קִטְרֶת זָרָה". אכן, הקטורת הייתה במקרא סמל ובוחן של הלגיטימיות לייצג את העם בעבודת ה'. בקטורת נבדקו מאתים וחמישים האיש שהצטרפו לקורח בהתקוממות נגד משה (במדבר טז). בגין הקטורת נענש, לאחר דורות, עוזיה מלך יהודה (דברי הימים ב, כו, טז-כב) אשר "גִּבָּה לְבָבוֹ עַד לְהִשָּׁחִית וַיִּמְעַל בַּה' אֱ-לֹהָיו וַיָּבֵא אֶל הַיֵּיכָל ה' לְהַקְטִיר עַל מִזְבֵּחַ הַקִּטְרֶת, וַיָּבֵא אַחֲרָיו עֲזָרְיָהוּ הַכֹּהֵן וְעַמּוֹ כֹּהֲנִים לֵה'. ... וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא לָךְ עֲזָרְיָהוּ לְהַקְטִיר לֵה' כִּי לַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֱהֶרֶן... צֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ כִּי מַעֲלָתָ... וַיִּזְעַף עֲזָרְיָהוּ וַיִּבְדֹּד מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר וַיִּבְזְעֵפוּ עִם הַכֹּהֲנִים וַהֲצַרְעַת זָרָחָה בְּמִצְחוֹ... וַיְהִי עֲזָרְיָהוּ הַמֶּלֶךְ מִצָּרַע עַד יוֹם מוֹתוֹ..." גם קורבנותיהם של נדב ואביהוא שייכים לסדרת חטאים אלה. על הכוהנים להביא את הקטורת, אך אסור היה להם לסטות ימין ושמאל, מכל אשר הם מצווים. זהו חטאם של נדב ואביהו שהקריבו לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם.

למרות שהדברים ברורים, הוסיפו חז"ל במדרש הסברים שונים לחטאתם. מתוך כך נוצרה מעין רשימה אלטרנטיבית של פשעים עליהם הם עברו. הקורא מדרשים אלה מרגיש שחטאם של נדב ואביהוא היווה הזדמנות לחשיפת המלכודות המאיימות על כל מנהיגות. על פי רוב נולדות מלכודות אלו ביצרי האדם, אבל לפעמים מקורן דווקא בכוונות טובות ונעלות. כך מפרש את צעדס, רבי נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב, בפירושו 'העמק דבר': "בשביל תגבורת התשוקה להשיג אהבת ה' מצאו את לבבם לעשות מה שלא נצטוו". מעשיהם היו מודרכים מתוך הספונטניות של ההתלהבות הדתית. יש בספונטניות זאת זכות וברכה, ולמרות זאת היא עלולה להיות מסוכנת. פתגם ישן אומר שהדרך לגיהנום רצוף כוונות טובות. בחור בישיבה בה למדתי הסביר לי לפני עשורים רבים שיש כאן טעות

בזיהוי הדרך. הכוונות הטובות יביאו את האדם דווקא לגן עדן! אולי הוא, וקאנט שחשב כמוהו, צודקים. אבל המעשים שהכוונות הטובות עלולות לפעמים לעצב, עלולים להיות הדרך לגיהנום בעולם הזה. הדוגמאות הקלאסיות לכך הן אותן תנועות שהבטיחו להביא לעולם את ממלכות החירות, ויצרו מתוך כך גולאגים של עבדים.

עולם החירות

רעיונותיו של הנצי"ב פותחו על ידי תלמידו, הראי"ה קוק. את גישתו ביטא הראי"ה באמצעות הסמלים הקבליים הקלאסיים. סמלים אלה, ובעיקר תורת הספירות, מהווים לדעתי, מעין דקדוק אוניברסלי, היכול לעזור לנו בהבנת עולמנו הרוחני והקיומי על ממדיו ובעיותיו. דרך אחד היישומים של דקדוק זה, תופס הראי"ה את שבע ספירות הבניין (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות) כמבטאות את הערכים היסודיים המחייבים את האדם. למעלה מהן מצויות שתי ספירות נוספות: בינה וחכמה. ספירת 'בינה', נקראת בזוהר "עלמא דחירו" - עולם החרות. ה'בינה' היא אכן אותה מדרגה בה האדם פועל לא לפי חובותיו אלא באופן ספונטני. זהו מצב נפלא המתואר על ידי הראי"ה במטפורות מוזיקליות, "בבשמי השירה, בנגינת נועם וחדוות רננים". אולם, מעבר לבינה יש מדרגה נוספת, ה'חכמה'. כאן מתגלה למיטב הבנתי משהו עמוק יותר מאשר הספונטניות. זאת האותנטיות. כדי להרגיש את האותנטיות חייבים אנו להקשיב בקשב רב לקולות הבאים מתוכנו. האותנטיות היא אכן האפשרות לבוא בקשר עם הגרעין העמוק ביותר של נפשנו. נדב ואביהוא לא זכו לזה. הם קיבלו את השראתם מספירת 'בינה', אך לא שמעו את קולותיה של ה'חכמה'.

נראה לי לשפנינו אחד הסודות החשובים והכמוסים ביותר של חיינו. ספונטניות אינה אותנטיות! אנו רוצים להיות חופשיים ממחויבויות, להגשים את רצוננו. אך מהו רצוננו זה? כאן עומד האדם פעמים רבות בפני מבוכה קשה. הביטויים הבולטים ביותר למבוכה זאת שייכים לתחומים המשמעותיים ביותר בחיינו: אהבה ועבודה. האם מסוגלים הצעירים להבין את עצמם ולענות על השאלה הגורלית, האמנם הם אוהבים? האומנם קל לאדם להבין מה הוא רוצה לעשות בחייו ועם חייו, איזה מקצוע הוא רואה כשליחותו בחיים? האם תגובותיו הספונטניות במקרים אלה מדברות אמת, או שמא הן אשליות ורמאות עצמית? האמנם יכול האדם לגלות את הרצון העמוק שבתוכו, או שמא יגלה זאת האדם רק אחרי זמן רב, אחרי הכישלון? סיפורו של לב טולסטוי 'מותו של איבן איליץ' מהווה מעין תיאור איום של אדם שבימיו האחרונים מסתכל אחורה על מהלך חייו ומגלה שהם היו חסרי משמעות. מעבר לכאבים הפיסיים היו כאביו קיומיים, על חיים לא אותנטיים, שבהם הלך שולל אחרי אשליות. יש משהו נפלא ברצון לבטא את עולם החרות. אך, כדברי הראי"ה, שתי הספירות הכרחיות: חכמה ובינה, הנתפסות בקבלה כאבא ואמא של עולמנו הרוחני. והראי"ה מוסיף: "הרי זה חטא נדב ואביהו, הפרדת יסוד אבא מאימא עלאה". הפתרון חייב להיות בשמירת הקשר העמוק שבין אבא ואמא, בין ספונטניות

לאותנטיות. מתוך כך, מאמין הראי"ה באופטימיות רבה, שקשר זה יוליד מערכת ערכים בריאה אשר תדריך את חיינו. אלו הן ספירות הערכים, ה"נולדות" מהחיבור בין השתיים העליונות.

האש שהקריבו נדב ואביהוא לא הייתה לרצון. גם לא האש שהביאו מאתים וחמישים אנשי קורח. על אש זאת נאמר "וְאֵת הָאֵשׁ זָרָה הִלָּאָה", אי אפשר לקבלה. ולמרות זאת ציווה הקב"ה (במדבר יז, ב-ג): "אָמַר אֶל אֱלֹעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיֵּרָם אֶת הַמִּחֲתָת מִבֶּין הַשָּׂרָפָה... אֶת מִחֲתוֹת הַחֹטָאִים הָאֵלֶּה בְּנִפְשָׁתָם וַעֲשׂוּ אֹתָם רֶקְעִי פָחִים צָפוּי לַמִּזְבֵּחַ כִּי הִקְרִיבֻם לִפְנֵי ה' וַיִּקְדָּשׁוּ". המחתות הפכו ציפוי למזבח, הכוונות הטובות אליהן לא הצטרפו המעשים, הפכו חלק של המקדש. לא הכל שלילי בספונטניות, אבל מסכנותיה על האדם להיזהר, ובמיוחד מי שפועל בשם האמת, או בשם הציבור. כשהוא משתמש בביטויים שברקע פרשתנו כותב ר' אלימלך מליזנסק (נועם אלימלך, פרשת קורח) שהסכנה נעוצה בערבוב בין אש לאש. "שכוונת נדב ואביהוא היה לטובה מאד... שהאדם מקרב עצמו אל אור שכינתו ובוער בקרבו האור הגדול כאש בוערת". האש האידיאליסטית הזאת היא "אש מן השמים". אך יש "אש אחר... חשק ותענוג גשמי ולבו בוער לדבר ההוא". זאת "אש מן ההדיוט". אם האדם מכניס אש מן ההדיוט לתוך האש שמן השמים, הוא עלול לפגום באופן קטסטרופלי בטוב שכוונותיו רוצות לבנות. האש הופכת אז לאש זרה והיא הרסה גני-עדן רבים שבני האדם התכוונו לבנות.